

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ АГРОФОРМУВАНЬ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Проаналізований зарубіжний досвід трансформації та розвитку агроформувань в сільськогосподарському виробництві розвинутих країн

Постановка проблеми. Сучасний стан сільськогосподарського виробництва в Україні знаходиться на етапі подальшої трансформації з вивченням та впровадженням передового досвіду зарубіжних країн, як постсоціалістичних, так і з розвиненими ринковими відносинами. Зважаючи на це слід скрупульозно проаналізувати позитивні та негативні тенденції в країнах з розвинутою економікою та застосувати кращі варіанти при вирішенні організаційно-економічних проблем в сільському господарстві України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження українських та зарубіжних науковців в сфері трансформації сільськогосподарського виробництва присвячені вирішенню питань формування організаційних форм господарювання, паювання та розукрупнення підприємств, створення нових ринкового типу агроформувань. Зокрема, слід відмітити дослідження Юрчишина В.В., Саблука П.Т., Шпичака О.М., Протченка О.О., Пугачова М.І., Сотникова С.В.. Проте кризові явища в економіці, нестабільність світової та внутрішньої кон'юнктури на ринку сільськогосподарської продукції потребують подальших досліджень та визначення прогресивних шляхів розвитку сільського господарства України.

Метою дослідження є досвід трансформації та розвитку сільськогосподарського виробництва розвинутих країн, що дасть можливість враховувати позитивні його сторони для сільського господарства України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Трансформація та реформування аграрного сектора України, який розпочався в кінці 90-х років, обумовлює необхідність організації новостворених агроформувань з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду їх функціонування в ринкових умовах. Ми вважаємо, що аграрна реформа в Україні не завершена і підлягає корінному перегляду принципів подальшої трансформації сільськогосподарського виробництва. Зважаючи хоча б на такий факт, що в багатьох розпайованих сільськогосподарських підприємствах не передбачена інфраструктура та доступ до виділених на місцевості паїв. Це по-перше, а по-друге, як показує досвід господарювання на українській землі таких фірм, як "Райз", "Амако" та інших, конкурентоспроможною є сільськогосподарська продукція вирощена по сучасних технологіях в крупнотоварних господарствах. Звідси розміри агроформувань можуть бути вирішальним фактором в підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва, незалежно від форм власності на землю.

В кінці 90-х років, як українські, так і зарубіжні дослідники на підставі наявних на цей час річних бухгалтерських звітів за 1998 рік О.О. Протченко,

М.І. Пугачов, С.В. Сотников зробили висновок, що збитковість великих за розміром українських сільськогосподарських підприємств дає підставу сумніватися в їх життєздатності й перспективності [1, с. 3]. "Відродження українського села можливе лише на засадах утвердження в ньому приватної власності не як самоцілі, а як одного з найважливіших засобів забезпечення ефективного розвитку не тільки сільського господарства, але й усієї економіки України" [2, с. 22]. Такі міркування послужили поштовхом до безпідставної та несистемної ліквідації колгоспів і радгоспів шляхом надання консультативної допомоги в розробці законодавчої бази. Так розробляючи стратегію розвитку сільського господарства України "допомога Агенства міжнародного розвитку сприяла підготовці, узгодженню і ухваленню більше 200 реформаторських законів у сфері сільського господарства" [3, с. 9]. На основі цих законів "ліквідація системи колективного виробництва спричинила докорінні перетворення у сільському господарстві України" [3, с. 9]. Як показали результати господарювання 2000-2009 рр. ці рекомендації були не тільки неефективними, а й шкідливими.

На наш погляд при розробці такої стратегії не враховані основні об'єктивні фактори, які не відображаються в звітних та статистичних матеріалах, а саме природні, кліматичні, історичні, економічні, соціально-психологічні особливості ведення сільськогосподарського виробництва в різних регіонах України. І якщо на перших етапах реформування основним негативним фактором зменшення ефективності сільськогосподарського виробництва на думку вчених були відсутність приватної власності на землю, то і цей фактор уже став не вирішальним, а основні стратегічні напрями перемістилися на зміни структури та розмірів підприємств шляхом їх подрібнення [1, с. 44]. Науковці так і не змогли зробити висновків із власних досліджень розвитку сільськогосподарського виробництва США, де 3 % крупнотоварних ферм з обсягом продажу більше 500 тис. дол. виробляють 44 % валової сільськогосподарської продукції США, а обсяг продукції більше 50 % дрібних ферм (менше 10 тис. дол.) складає лише 2 % [1, с. 11, 13]. При цьому в повній мірі не врахований позитивний досвід трансформації сільського господарства в інших розвинутих країнах. Це пов'язано з тим, що усереднені статистичні дані не дають зробити об'єктивно правильні висновки. Так у країнах Європи найбільші за площею оброблюваної землі є господарства Великої Британії, а найдрібніші ферми розміщені в країнах південних регіонів (табл. 1.). Але по середніх розмірах підприємств про ефективність сільськогосподарського виробництва об'єктивно зробити висновок важко.

Таблиця 1. Фізичні розміри ферм у країнах ОЕСР, 1990 р.

Країни	Середній розмір ферм, га	Країни	Середній розмір ферм, га
Австрія	12	Нідерланди	16
Бельгія	16	Норвегія	11*
Велика Британія	68	Португалія	7
Німеччина	19	Фінляндія	10**
Греція	4	Франція	31
Данія	34	Швейцарія	10
Ірландія	26	Швеція	29
Іспанія	15	Європейський Союз	14
Італія	26		

* 1993 р.

** 1994 р.

Джерело: дані ОЕСР

Так для прикладу розглянемо ключові статистичні дані про сільське господарство Данії (табл. 2) [4, с. 3]. Як бачимо із

табл. 1. кількість господарств з 1960 по 1998 рік скоротились в 3,4 рази, а середній розмір ферм виріс з 16 до 64 га, або в

2,9 рази. Це призвело до підвищення продуктивності праці, зменшення найманих працівників у 9,8 рази та зменшенні чисельності зайнятого в сільськогосподарському господарстві населення з 16 % до 3 %.

Підвищення продуктивності, ефективності та конкурентоспроможності виробленої продукції дозволило значно реалізувати експортний потенціал сільськогосподарської продукції з 5400 до 49400 млн. датських крон. В той же час аналіз сільськогосподарського виробництва на фермах показав, що 80% виробленої продукції припадає на 20 % крупнотоварних господарств, а доходи іншої частини фермерських сімей складає

зарплата за роботу поза межами власної ферми. Концентрація та укрупнення відбувалось не тільки в сільськогосподарському виробництві, а й в обслуговуючих галузях та кооперативах. Так в 1962 році в Данії нараховувалось 77 кооперативних забійних підприємств, в даний час існує тільки 3. В молочній галузі кооперативні товариства приймають на переробку 97 % виробленого молока, але з них одне переробляє більше 91 %. Постацельницькі кооперативні товариства також об'єднуються в крупні підприємства. Глибока спеціалізація та концентрація виробництва і переробки продукції після вступу в 1973 р.

Таблиця 2. Ключові статистичні дані про датське сільське господарство

Показники	1960	1998
1. Кількість господарств	196000	57600
з них забезпечуючих лише частину доходів сім'ї	50000	34300
2. Середній розмір сільських господарств, га	16	46
3. Наймані працівники, чол	128000	13000
4. Частка населення, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, %	16	3
5. Поголів'я ВРХ, тис. гол	1440	669
6. Поголів'я свиней, тис. гол	6100	12100
7. Застосування мінеральних добрив, кгN/га	40	105
8. Індекс валової сільськогосподарської продукції, 1960 р. = 100	100	178
9. Експорт сільськогосподарських продуктів, млн. дат. крон	5400	49400
Доля експортної продукції, %	74	61
10. Експорт сільськогосподарської продукції, в % до валового експорту Данії	53	21
11. Заборгованість, в % від загальної вартості господарств, в середньому	34	57

Данії в ЄС дала можливість крупнотоварному виробництву конкурувати з великими транснаціональними продовольчими концернами в напрямках переробки, розподілу та продажу продукції сільського господарства. Підводячи підсумки можна визначити фактори, які сприяли за короткий період часу здійснити глибокі зміни як в Законах по використанню сільськогосподарських земель, так і володіння ними. Законодавство захищає статус фермера як власника ферми і землі, але в той же час сприяє регулюванню розмірів фермерських господарств шляхом їх укрупнення з метою ефективного використання сучасної техніки та технологій.

Найбільш важливими факторами, які ефективно вплинули на розвиток сільського господарства Данії за період з 1964 р. по даний час були:

- відтік робочої сили із сільського господарства в промисловість. Початок процесу укрупнення ферм. Поглиблення механізації. Спеціалізація господарств (1945-1972);
- вступ Данії до ЄС. Збільшення числа фермерів по сумісництву. Стрибок в розвитку системи консультування фермерів та підвищення їх кваліфікації (1973 р.);
- земельні реформи, які дозволили володіти землею як власністю;
- створення добре відладженої системи фінансування сільського господарства;
- систематичне навчання;
- культурно-просвітницька робота сільського населення;
- розвиток селянських організацій і кооперативних товариств;
- плідне співробітництво між сільським господарством і керівництвом в організації і фінансуванні наукових досліджень, консультативної діяльності і освіти;
- співробітництво між двома основними організаціями – Датськими фермерськими союзами і Датською асоціацією сімейних господарств – в області професійного консультування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду трансформації та розвитку агроформувань в сільськогосподарському виробництві дає підстави стверджувати, що подальший розвиток агроформувань в сільському господарстві України повинен іти у напрямку укрупнення виробничих підрозділів з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Список використаної літератури:

1. Протченко О.О., Пугачов М.І., Сотников С.В. Розміри і структура сільськогосподарських формувань у США й Україні. – К.: УАРР/ПАП, 2000. – 47 с.
2. Юрчишин В.В. Післяприватизаційний розвиток сільськогосподарських підприємств і його проблеми // Економіка АПК, №10/1995.
3. Стратегічний план діяльності Агенства міжнародного розвитку США в Україні на 2003-2007 роки (Агенство США з міжнародного розвитку. Регіональна місія в Україні, Білорусі і

Молдові). 4. Датский сельскохозяйственный консультационный центр. Фермер в Дании. Организация. Консультация. Образование. – Скабью, 2001.

НАУМЕНКО В.М. – аспірантка Національного університету біоресурсів і природокористування України